

S'UNIONI DE IS COMUNUS PARTE MONTIS E IS BIDDAS SUAS

MASUDDAS

Sportellu Linguìsticu de Is Comunus de s'Unioni Parte Montis
Progetu "Parte Montis in lingua sarda"
Avisu R.A.S. Tu.Li.S 2024 - L.482/99 e L.R. 22/2018

PARTE 'E MONTIS O MONTÀNGIA FIAT SU NÒMINI MEDIEVALI DE UNA DE IS CURADORIAS DE SU GIUDICAU DE ARBARÈE

S'Unioni de is Comunas Parte Montis est nàscia in su 2007. Sa sea ufitziali cosa sua est in Mòguru. Ndi faint parti is Comunas de Gonnostamatza, Masuddas, Mòguru, Pompu, Siris e de su 2017 su Comunu de Sìmaba puru. Est unu territòriu de unus 110 Km² e nci bivint unus 6.400 pessonis in totu.

GONNOSTRAMATZA, MASUDDAS, MÒGURU, POMPU, SÌMABA E SIRIS

Is ses Comunas de s'Unioni funt totu biddixeddas piticas, cun sèmpiri prus pagu bividoris, a pagu tretu s'una de s'àtera.

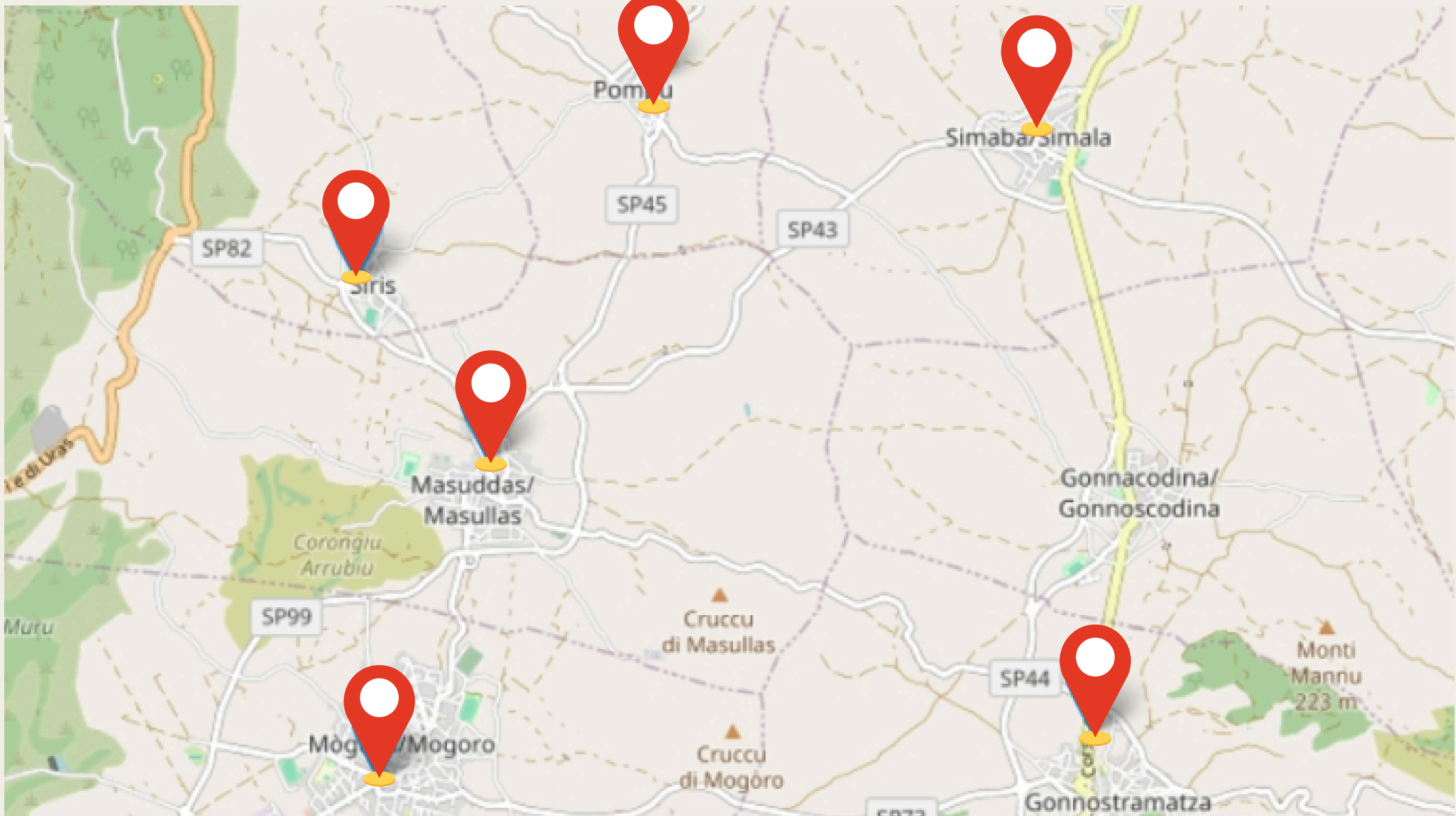
Biddixeddas piticas ma chi tenint unu patrimòniu stòricu-culturali e naturalìsticu mannu in unu territòriu arricu de testimonias archeològicas de època nuraxesa, romana-bizantina e medioevali.

Dònna bidda tenit traditzionis antigas acapiadas a istrintu a su territòriu.

BIDDIXEDDAS PITICAS, A PAGU TRETU S'UNA DE S'ÀTERA . . .

Custus ses Comunas de sa Provìntzia de Aristanis ant postu paris is fortzas issoru e, lassendi a un'ala is làcanas comunalis, tenint interessu mannu a amparai e a avalorai su patrimoniu culturali, istòricu, naturalìsticu e paesagìsticu.

Traballendi a manus de pari e castiendi totus faci a su benidori, ndi bolint bogai a campu is prenda antigas cuadas e circai de aberri caminus nous de svilupu sòtziu-econòmicu po fai cresci su territòriu e fai a connosci su mellus chi nc'est in custu giassu de Sardìnnia.

MASUDDAS

- Popolazioni residenti: 981 (01.01.2025 - Istat)
- Superfitzie: 18,68 kmq
- Artesa: 129 m a suba de su livellu de su mari

SA BIDDA

Masuddas est una bidda cun una stòria antiga e bellesas spantosass totu de scoberri.

Atesu meda de s'immàgini chi medas portant in conca de sa Sardìnnia, in Provìntzia de Aristanis, a unus 70 chilòmetrus de Casteddu s'agatat sa bidda de Masuddas, ingiriada de bellesas ispantosass totu de scoberri.

Masuddas fait parti de su *Parcu Regionali de su Monti Arci*, si pesat a canta a una collina chi dd' amparat de su bentu destru chi sulat frequenti in custu giassu. Aingìriu de sa bidda nci funti is cavas de innui nd'ant bogau pedras e materialis po fraigai is domus e is crèsias.

Sa stòria de sa bidda de Masuddas est antiga meda, comenti lassant a biri is arrestus de nuraxis in su territòriu.

Masuddas fai parti finsas de su *Parcu Geomineràriu, Stòricu e ambientali* de sa Sardìnnia, su primu Parcu Geomineràriu in su mundu chi est intrau in sa retza *Geoparks de s'UNESCO*.

De importu mannu est su giassu de *Conca de Cannas* innui nc'est sa cava de pedra crobina prus manna de totu su Mediterràneu, s'oru nieddu de Sardìnnia. In terrinu comunali de Masuddas nc'est su *Megapillow de Su Carongiu de Fanari*, unu tretu innui fait a biri una formatzioni de ambienti marinu de mannària spantosa.

S'ORÌGINI DE SU NÒMINI DE SA BIDDA NO EST CRARU MEDA, UNA DE IS IPÒTESI EST CHI NDI BÈNGIAT DE SU FUEDDU LATINU “**MANSIO**” O DE “**MASONES**”, LOGU DE APRIGU PO CHI ATRAESSÀT S'ÌSULA ARRIBENDI DE SU CAMPIDANU DE ARISTANIS

UNU PAGU DE STÒRIA

A benni a custu giassu de Sardìnnia est a fai unu biàgiu in su tempus cumintzendi de s'orìgini de sa terra, passendi peri s'època nuràgica e cussa romana finas a lompì a is diis de oi.

Stòria, paristòrias, contus antigus, natura e cultura passant in mesu de is monumentus naturalis de unus 20 milionis de annus a imoi.

Is primus abitantis de su territòriu de Masuddas fiant is pòpulos antigus de su tempus prenuràgicu, lòmpius a custu giassu arricu de pedra crobina in su tretu de Conca de Cannas .

Su nòmini de sa bidda “Masuddas” dd'agataus sa primu borta in unu documentu de su 1388 candu is delegaus firmant s'atu de paxi intra de Lionora de Arbarèe (reina de su Giudicau de Arborèe a innui apparteniat Masuddas puru) e Giovanni I de Aragona.

Non teneus documentus in contu de su fràigu de sa biddixedda ma podit essi chi su primu nùcleu siat nàsciu in època giudicali, ponendi paris is tres comunidadis piticheddas de sa crèsia de Santu Lenardu, Santa Luxia e de sa cresiedda de sartu intitulada a Nostra Sennora de is Gràtzias. Oi custas tres crèsias, paris a su Cunventu de Santu Franciscu, funti s monumentus stòricus-architetònicus prus de importu de sa bidda de Masuddas.

CRÈSIAS

SA GLORIOSA

Sa crèsia manna de Masuddas est intitulada a Nostra Sennora de is Gràtzias, *Sa Gloriosa* po is masuddesus. Su primu fràigu est de is primus annus de su '500, ddu ant torrada a ponni manu in sa segunda metadi de su '600 e acabada in su 1722, sa faciada est òpera de Salvatore Pilloni. In sa parti orientali de sa crèsia si pesat su campanili, unu de is prus artus de Sardìnnia. Sa crèsia est a una navada, a un'ala e a s'àtera tres capellas fraigadas in èpocas diferentis. In sa crèsia de Sa Gloriosa funt allogadas una stàtua de linna de Nostra Sennora de s'Arrosàriu de is primus annus de su 1600 e una tela in ue est pintada sa "Virgini cun is ànimas de su Purgadòriu" de su 1837.

In su 2014, in is traballus po torrai a fai sa pratza de crèsia ndi funt bessius a campu repertus de valori stòricu mannu: una tumba de època bizantina e una funte batesimali de època paleocristiana (VI-VII sec.).

SANTA LUXIA

Su primu fràigu de sa crèsia est de su de XIV sèculus, est sa crèsia prus antiga de sa bidda dopo sa de Santu Lenardu e fiat sa crèsia de una biddixedda antiga. Est fraigada totu cun sa perda de custu giassu est a una navada sceti e cun su campanili a vela e totu restaurada.

In sa crèsia est allogada una stàtua de sa Santa de su '500 chi portat a manu dereta sa pramma de su martìriu e in sa manu manca is ogus, su sìmbulu chi dda rapresentat in s'ìconografia cristiana.

SANTU FRANTZISCU

Su primu fràigu de sa crèsia de Santu Frantziscu e de su conventu de is Paras Capucinus est de su de XVII sèculus.

Sa crèsia e su conventu serrant in su 1866 e intrant in is benis de su Regnu de Itàlia.

In is annus '80 e '90 su Comunu de Masuddas cumintzat unu progetu mannu de restàuru de su conventu e de sa crèsia chi oi podeus biri sa bellesa architetonica de su conventu chi est una meravigia.

SANTU LENARDU

Sa crèsia de Santu Lenardu dd'ant fraigada in sa primu metadi de su de XIII sèculus, ma is scavus fatus me in su restàuru de su 1977 nd'ant bogau a pillu una cresiedda prus antiga fortzis de època bizantina.

Sa faciada est de sestu romànicu - pisanu,

Is contus de sa tradizioni populari nant ca a intru de custa crèsiedda funt interraus is màrtiris Callistu e Calica.

Oi sa crèsia fai parti de su progetu "*Itinera Romanica*", unu itineràriu de crèsias romànicas chi ponit in rete Sardigna, Corsica e Toscana.

In sa crèsia ant agatau sculturas de Santu Lenardu (metadi de su de XVI sèculus), Santu Giorgi cun su dragu (de su de XVII sèculus) e Santu Vitu Màrtiri

MUSEU “I CAVALIERI DELLE COLLINE”

Su Museu “*I cavalieri delle colline*” narat is contus de is Sennoris arricus de Masuddas e de Parte Montis, a intru de una stòria prus manna: cussa de sa nobiltadi in Sardìnnia. Sa punna de su Museu est cussa de favoressi sa connoscèntzia, su cunfrontu e su caminu stòricu chi at fatu sa Giustìtzia e de sa Legalidadi.

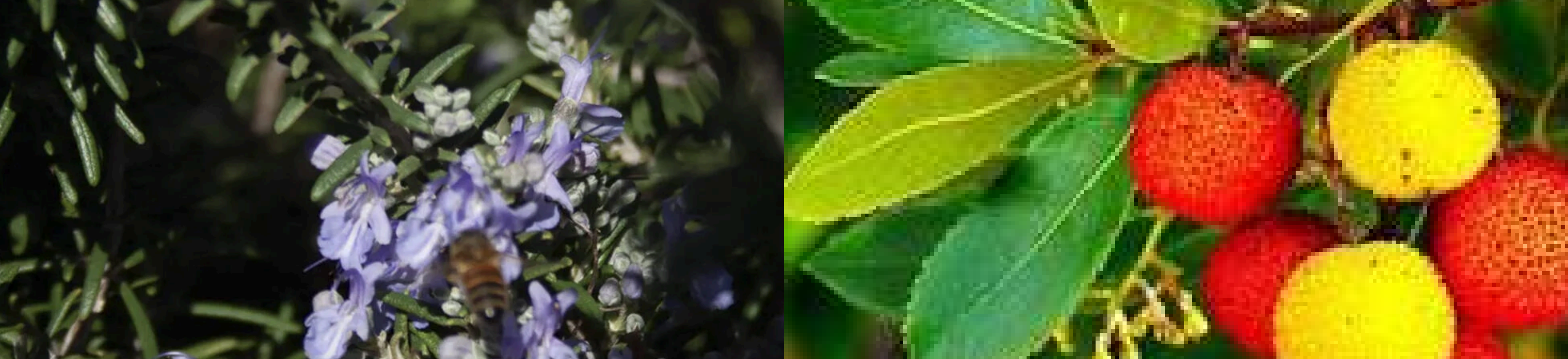
In su Museu funt postas in mustra òperas artìsticas de valori, armas, documentus, bistimenta de cussu tempus, torrada a fai a nou, liburus antigus, rapresentatzioni geogràfica de su territòriu e de is biddixeddas (cussas sparèssias puru), ainas, disènnius de s’architettura de is domus de is arricus.

In sa sala didàtica, nci funt postatzionis informàticas po studiaiai e fai circas, propositas tecnològicas modernas po fai benni a is giòvanus sa gana de connosci custus temas, in prus nci at una culletzioni bella meda de liburus in contu de custus argumentus.

GEO MUSEU MONTI ARCI "STEFANO INCANI"

Su Geo Museu Monti Arci est acasagiau in su Cunventu de is Paras Capucinus, unu fàbricu de su sescentus chi est oi finsas sa sea de su CEAS (Centru de Educatzioni Ambientali e a sa sustenibilidadadi). S'allestimentu de su museu est stètiu possìbili gràtzias a su traballu de Cav. Vincenzo Incani chi in is annus at arregortu, studiau e allogau una cantidadi manna de mineralis agataus in su territòriu. Gràtzias a custa colletzioni de mineralis, fòssilis e arrocas de bellesa rara e spantosa est stètiu possìbili a studiaia sa stòria de su Vulcanu Arci, sa vida e su clima in custu giassu unus 20 millionis de annus a imoi.

GIARDINU BOTÀNICU MONTI ARCI

Inaugurau in s'istadi de su 2020 su *Giardinu botànicu de Monti Arci* est in unu giassu a pagu tretu de su Cunventu de is Paras Capucinus.

In su giardinu, nàsciu cun sa bidea de amparai, avalorai e fai a connosci is aspetus prus de importu de un'àrea naturàlistica che cussa de su Monti Arci, agatamus parti manna de is matas, tupas e erbas típicas de custu giassu e de su matedu mediterràneu chi, a tenori de is stasonis, giaint coloris differentis e fragu bellu a totu su logu aingìriu.

Su giardinu est partziu in cuàturu giassus: su tretu de su buscu cun matas de ìlix, crecu, suèrgiu, aràngiu aresti e arrideli; su tretu de su matedu mediterràneu, olioni, tùvara, modditzi e ollastu; cussu de is tupas, lua, tzìpiri, figumorisca; e cussu de is matas chi nascint in logu de àcua: linnarbu, tramatzu, tzinniga e leunaxi.

MUSEU DE STÒRIA NATURALI "ACQUILEGIA"

Chi lompit a su Museu at a connosci is repertus prus de importu chi ndi benint de is minieras antigas de Sardìnnia, oi a intru de su Parcu Geo-mineràriu, Stòricu e ambientali de Sardìnnia chi s'UNESCO at reconnotu Patrimòniu de s'Umanidadi.

Funt prus o mancu unus 600 mètrus cuadrus de esposizioni, unu percursu chi sighit sa cronologia de is eventus geològicus e biològicus chi a bellu a bellu, ma de sighiu, ant mudau su pianeta nostu e fatu nasci is organismus e is ambientis issoru, aprontendi sa biodiversidadi de su mundu de oi.

FESTAS E SAGRAS

FESTAS RELIGIOSAS

Cun fidi e devotzioni manna su 2 de su mesi de argiolas is masuddesus festant a sa patrona insoru, **Sa Gloriosa**, e e s'ùrtimu domìnicu de cabudanni faint sa prufessoni de s'inserru.

Su 4 de su mesi de ladàmini si festat **Santu Frantziscu** e su 6 de donniasantu **Santu Lenardu** in sa cresiedda a issu intitulada.

Is masuddesus funt devotus meda a **Santa Luxia** e dda festant su 12 e su 13 de su mesi-de-idas cun unu fogadoni mannu e una bella prufessoni cun s'arrosàriu totu cantau in sardu.

SAGRA DE SU CABONISCU

Funt medas is assòtzius culturalis de sa bidda e àinturu de s'annu, in beranu e is s'istadi specialmenti, non mancant sagras gastronòmicas e atòbius culturalis po fai a connosci is produtus tipicus de sa bidda e totu is bellesas de su territòriu. In su mesi de maju si fait sa sagra de su caboniscu e de is crogoristas, una pasta típica fata in domu, una sagra innui sa gastronomia benit a pari cun sa cultura, is traditzionis e sa modernidadi.

Benei a Masnaddas,
sa bidda de is caponis e de is puddas
s' abetans!